

JOLANTA KUROSZ

Duszpasterstwo dzieci w ogólnopolskich programach duszpasterskich (2000–2010)

Działalność pastoralna przyczyniająca się do rozwoju parafialnych wspólnot jest możliwa m.in. dzięki planowaniu i programowaniu duszpasterskiemu. Są one ukoronowaniem permanentnej refleksji nad tajemnicą Kościoła, jego posłannictwem w świecie oraz odczytywaniem znaków czasu. Każdego roku Komisja Duszpasterstwa Ogólnego Episkopatu Polski wydaje publikację¹ na rok kościelny, w której znajdujemy refleksję teologiczną nad wybranymi zagadnieniami związanymi z proponowaną tematyką pracy duszpasterskiej, oraz materiały pomocnicze ją ukierunkowujące.

W XXI wieku Kościół w Polsce staje wobec nowych wyzwań, będących następstwem zmieniających się uwarunkowań społeczno-politycznych, na które szczególnie wrażliwe są dzieci, dlatego ważne jest oddziaływanie pastoralne wobec najmłodszych członków Kościoła. Mimo, iż ogólnopolskie programy duszpasterskie kształtują posługę Kościoła na terenie całego kraju, a ich realizacja powinna być dostosowana do specyfiki poszczególnych diecezji i wspólnot parafialnych, warto poszukać odpowiedzi na pytanie: Jakie wskazania dla duszpasterstwa dzieci² zawierały polskie programy duszpasterskie począwszy od Wielkiego Jubileuszu do roku 2009/2010³.

Jolanta K U R O S Z, dr, adiunkt w Zakładzie Teologii Pastoralnej, Wydział Teologiczny Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, e-mail: kuros@amu.edu.pl

¹ Publikacje zawierające programy duszpasterskie na przestrzeni lat mają różne tytuły, dlatego na potrzeby niniejszego opracowania określa się je ogólnie jako *programy*, zamiast określenie: program duszpasterski dotyczy konkretnego programu duszpasterskiego realizowanego w danym roku kościelnym.

² Pod pojęciem *duszpasterstwa dzieci* rozumie się zaplanowane, zatwierdzone i przeprowadzone działania przez władze kościelne dotyczące systematycznego duszpasterskiego prowadzenia

W niniejszym opracowaniu zostanie najpierw przedstawiona charakterystyka zgromadzonego materiału, następnie próba odpowiedzi na postawione pytanie.

I. Charakterystyka zgromadzonego materiału badawczego

Ksiądz Eugeniusz Szczotok – wieloletni sekretarz Komisji Duszpasterstwa Ogólnego Konferencji Episkopatu Polski – był inicjatorem i głównym redaktorem wydawanych od 1990 roku *programów*, które w założeniu miały przygotować Kościół w Polsce do Wielkiego Jubileuszu Roku 2000. Po jego śmierci⁴ publikacje nazywane ogólnopolskimi programami duszpasterskimi były wydawane do 2007 roku w Katowicach⁵, następnie w Poznaniu, pod redakcją ks. dra Szymona Stułkowskiego, sekretarza Komisji Duszpasterstwa Konferencji Episkopatu Polski. W tzw. czasie katowickim *programy* zawierały jedynie artykuły powiązane z mottem, które mogły ukierunkowywać posługę pastoralną i dotyczyły ważnych wydarzeń w Kościele, np. w Roku Wielkiego Jubileuszu zamieszczono dokumenty papieskie, z kolei po pielgrzymce papieża Benedykta XVI do Polski, opublikowano jego homilie. W marcu 2005 roku na posiedzeniu Konferencji Episkopatu Polski został przedstawiony ramowy program duszpasterski dla Kościoła w Polsce na lata 2006–2007⁶. Od tego czasu układ treści został poszerzony o szczegółowy program duszpasterski zawierający m.in. motto biblijne, kontekst duszpasterski, cele i ścieżki realizacji programu, program homiletyczny⁷, wykaz dokumentów Kościoła.

Pierwszy *program* wydany pod redakcją ks. Szymona Stułkowskiego nawiązuje do wcześniejszych edycji, natomiast kolejne pozycje mają stałe działy: słowo wstępne, schemat programu duszpasterskiego, program kaznodziejski, który na przestrzeni lat zmieniał tytuły, materiały pomocnicze oraz projekty duszpasterskie, wykaz dokumentów Kościoła i świętych, którzy są przykładem do wiernych.

ochrzczonych dzieci, aż do ich dojrzałości – G. Hansemann: *Kinderpastoral*. W: *Lexikon der Pastoraltheologie*. Red. F. Klostermann, K. Rahner, H.J. Schild. Freiburg im Br. 1972 s. 251–252.

³ W roku 2009/2010 zakończyła się realizacja programu ramowego na lata 2006–2010.

⁴ Por. *Ksiądz Infułat Eugeniusz Szczotok*. W: Komisja Duszpasterstwa Ogólnego Konferencji Episkopatu Polski [dalej: KDOKEP]: *Poznać Chrystusa. Program duszpasterski na rok 2000/2002*. Red. P. Kurzela, R. Kempny, A. Liskowacka. Katowice 2001 s. 397–398.

⁵ W tym czasie skład redakcji się zmienił, w 2000 roku: ks. Eugeniusz Szczotok, ks. Roman Kempny, Anna Liskowacka; w 2001 roku ks. Eugeniusz Szczotok zastąpił ks. Piotr Kurzela, zaś w 2003 odszedł z redakcji ks. Roman Kempny.

⁶ Por. D. Ziemoń: *Wprowadzenie*. W: KDOKEP: *Kościół niosący Ewangelię nadziei ...*, dz. cyt., s. 4.

⁷ Programy homiletyczne były dla kapłanów nie tylko pomocą w przygotowaniu do niedzielnej Eucharystii, ale mogły stanowić źródło inspiracji w pracy parafialnej na wielu płaszczyznach. Z założenia nie będą tutaj szczegółowo prezentowane, gdyż stanowią materiał na osobną publikację.

W omawianym okresie opublikowano w *programach* 270 tekstów, w tym 207 tekstów w okresie katowickim i 63 w okresie poznańskim. Wśród nich znajdziemy jedynie kilka tytułów, które wskazują bezpośrednio na treści związane z duszpasterstwem dzieci, co wcale nie oznacza, że wyłącznie w nich znajdują się informacje dotyczące omawianego zagadnienia.

II. Ogólnopolskie programy duszpasterskie w latach 2000–2010

W materiałach przeznaczonych na Rok Wielkiego Jubileuszu umieszczono kalendarium obchodów Roku Świętego. Znajdziemy tam kilka wzmianek odnoszących się bezpośrednio do najmłodszych. We wprowadzeniu do programu duszpasterskiego bp Damian Zimoń zwrócił uwagę m.in. na: nowe zalecenia dotyczące przygotowania dzieci do I Komunii Świętej oraz sposobów organizowania samej uroczystości. Wskazał także wytyczne dotyczące wychowania eucharystycznego i podkreślił znaczenie katechez przed chrztem dla rodziców⁸. W *programie* zamieszczono informację o jubileuszu dzieci w Rzymie⁹ oraz jego obchodach Polsce w dniu 1 czerwca 2000 roku na Jasnej Górze¹⁰. O najmłodszych członkach Kościoła wspomniano jednak tylko omawiając inne zagadnienia, np. potrzebę samodzielnego czytania Biblii¹¹ czy ukazując działalność Kościoła wobec najbardziej potrzebujących¹². Uwzględniając fakt, iż przygotowanie oraz przeżywanie Wielkiego Jubileuszu miało pomóc odkryć na nowo i doświadczyć przynależność wiernych do wspólnoty Kościoła¹³, wszystkie propozycje i wskazania w *programie* powinny w praktyce duszpasterskiej być dostosowane do wieku dziecięcego.

Nowa ewangelizacja o której wspominał Jan Paweł II stała się, zdaniem bp. Damiana Zimonia, centralnym zadaniem Kościoła w Polsce na lata 2000/2001.

⁸ Por. D. Z i m o ń: *Wprowadzenie do programu duszpasterskiego na Rok Wielkiego Jubileuszu*. W: KDEP: *Te Deum Laudamus ...*, dz. cyt., s. 9.

⁹ Por. *Kalendarz Roku Świętego 2000 dla Kościoła*. W: KDEP: *Te Deum Laudamus. Program duszpasterski na wielki Jubileusz Roku 2000*. Red. E. S z c z o t o k, R. K e m p n y, A. L i s k o - w a c k a. Katowice 1999 s. 40. Por. H. M u s z y ń s k i: *Obchody w Kościele w Polsce Wielkiego Jubileuszu Narodzenia Zbawiciela*. W: tamże, dz. cyt., s. 79.

¹⁰ Por. Krajowy Komitet Obchodów Wielkiego Jubileuszu Roku 2000 w Polsce: *Kalendarium obchodów Wielkiego Jubileuszu Roku 2000 w Kościele Polskim*. W: tamże, s. 65.

¹¹ Por. H. W i t c z y k: *Udział Kościoła w Polsce w Jezusowym dziele jubileuszu*. W: tamże, s. 261.

¹² Por. tamże, s. 271. Por. H. M a t u s i e w i c z: *Opcja preferencyjna na rzecz ubogich i odepchniętych kluczowym aspektem obchodu jubileuszu*. W: tamże, s. 288

¹³ Por. E. S z c z o t o k: *Celebracje Wielkiego Jubileuszu Roku Świętego 2000 w kościołach parafialnych*. W: tamże, s. 332.

Parafia, rodziny, życie społeczne były obszarami nowej ewangelizacji¹⁴. Wokół tych zagadnień przedstawiono treści programowe. Stosunkowo wiele miejsca poświęcono rodzinie, na której spoczywa zaszczenie podstaw życia chrześcijańskiego, ukazano dzieło wychowania młodego pokolenia¹⁵ oraz wskazano na konieczność zaangażowania rodzin w życie wspólnot parafialnych¹⁶. Jedyłą propozycję duszpasterską, w którą dzieci mogły być osobiście zaangażowane przedstawił ks. Stanisław Szczepaniec omawiając intronizację Pisma Świętego w rodzinach¹⁷.

Kolejne trzy lata duszpasterskiej posługi Kościoła w Polsce były inspirowane listem apostołskim Jan Pawła II *Novo millennio ineunte*. Treści programowe skupiały się wokół tematyki wiary wyznawanej, celebrowanej i przeżywanej, co wyraziło się w hasłach: *Poznać Chrystusa* (rok 2001/2002), *Kochać Chrystusa* (rok 2002/2003), *Naśladować Chrystusa* (rok 2003/2004)¹⁸. W programie poświęcono więcej uwagi problematyce związanej z dziećmi. Ks. prof. Mierzwiński ukazując specyfikę polskich realiów życia, przedstawił negatywny wpływ bezrobocia i biedy na rodzinę, w tym dzieci, a także niezastąpioną rolę matki¹⁹. Biskup Kazimierz Nycz przypomniał nauczanie Kościoła o relacji między szkolnym nauczaniem religii a katechezą. Wskazał na konieczną obecność katechezy dorosłych w parafiach, która wówczas była w Polsce mało praktykowana. Wśród propozycji katechetycznych dla najmłodszych wymieniona została katecheza przygotowująca do przyjęcia sakramentów, celebracje Słowa Bożego, działalność zespołów liturgicznych chłopców i dziewcząt. Na szczególną uwagę zasługuje informacja dotycząca minimalnego wprowadzenia katechezy dzieci pierwszokomunijnych, oraz ich rodziców w parafii. Zdaniem biskupa była to jedyna okazja do spotkań z rodzicami w tak dużej liczbie i stanowiła szansę wprowadzenia katechezy dorosłych w parafii²⁰.

W kolejnym programie dwie publikacje okazały się istotne dla duszpasterstwa dzieci. Ich autorzy przypomnieli o wychowaniu do niedzielnej Eucharystii

¹⁴ Por. D. Zi mo ń: *Wprowadzenie do programu duszpasterskiego na rok 2001*. W: KDEP: *Nowa ewangelizacja u progu Trzeciego Tysiąclecia. Program duszpasterski na rok 2000/2001*. Red. E. S z c z o t o k, R. K e m p n y, A. L i s k o w a c k a. Katowice 2000 s. 5–7.

¹⁵ Por. Cz. M u r a w s k i: *Ewangelizacja rodziny nauczaniu Jana Pawła II*. W: tamże, s. 231–254. Por. Ś w i a d e c t w a m a t e k o ż y c i u i w y c h o w a n i u w r o d z i n i e. W: tamże, s. 270–330.

¹⁶ Por. M.P. D o m i n g e s: *Parafia jako miejsce ewangelizacji*. W: tamże, s. 145–146.

¹⁷ Por. S. S z c z e p a n i e c: *Wchodźcie w nowe tysiąclecie z księgą Ewangelii*. W: tamże, s. 209–226.

¹⁸ Por. D. Zi mo ń: *List apostołski „Novo millennio ineunte” inspiracją duszpasterskiej działalności Kościoła*. W: KDOKEP: *Poznać Chrystusa. Program duszpasterski na rok 2001/2002*. Red. P. K u r z e l a, R. K e m p n y, A. L i s k o w a c k a. Katowice 2001 s. 19–28.

¹⁹ Por. B. M i e r z w i ń s k i: *Specyfika polskich znaków czasu*. W: tamże, s. 43–45.

²⁰ Por. K. N y c z: *Katecheza parafialna*. W: tamże, s. 232–246.

ramach działalności katechetycznej²¹ oraz wskazali na obszary działalności, w których powinna dokonywać się realizacja wezwania do świętości²². Przedstawiono nauczanie Kościoła oraz wskazano na konkretne zagadnienia związane z tą tematyką²³. Z kolei bp Grzegorz Balecerek podał konkretne przykłady pomagające wiernym w realizacji świętości. Wśród nich znajdziemy wiele takich, które są szczególnie istotne w oddziaływaniu duszpasterskim wobec dzieci²⁴.

Naśladowanie Chrystusa, odniesienie prawd wiary do życia, z uwzględnieniem zasad społecznej nauki Kościoła stanowiły ideę przewodnią pracy duszpasterskiej w roku 2003/2004²⁵. W *programie* znajdziemy opis współczesnych wyzwań pastoralnych, próbę wyjaśnienia, na czym polega naśladowanie Chrystusa oraz propozycje duszpasterskie. Przypomina się w nim o wartości życia ludzkiego, znaczeniu życia rodzinnego, skuteczności świadectwa chrześcijańskiego oraz mądrym wychowaniu do wolności²⁶. W tych aspektach szczególna uwaga należy się dzieciom, które z racji swojego wieku, są bardzo podatne na wszystko, co je otacza. Ewa Kusz zwróciła uwagę na głód miłości, którego doświadczają także dzieci. Jako przyczynę tego zjawiska wskazała patologię w relacjach dorosły – dziecko²⁷. Kolejny raz przypomniano o wychowaniu chrześcijańskim polegającym na stopniowym wprowadzaniu w tajemnice zbawienia. Zwrócono uwagę, że tym działaniu nie chodzi jedynie o przewidzenie liturgicznych możliwości dostosowania Mszy św. i nabożeństw do wieku dziecięcego, ale o cały proces wychowawczy, prowadzący do liturgii, którego owocem będzie służba Bogu i drugiemu człowiekowi. To wszystko jest organicznie powiązane z przygotowaniem do sakramentów oraz otwarciem się na łaskę Bożą, co w sposób szczególnie wyróżnia pastoralne oddziaływanie wobec dzieci²⁸. Ukazane w *programie* mistagogiczne wychowanie w rodzinie było kontynuacją i pogłębieniem wcześniejszych publikacji.

²¹ Por. T. N o s e k: *Wychowanie do niedzielnej Eucharystii poprzez katechezę*. W: KDOKEP: *Umiłować Chrystusa. Program duszpasterski na rok 2002/2003*. Red. P. K u r z e l a, A. L i s k o - w a c k a. Katowice 2002 s. 242.

²² Por. G. B a l c e r e k: *Wskazania pastoralne*. W: tamże, s. 454.

²³ Por. T. N o s e k, dz. cyt., s. 231–251.

²⁴ Por. G. B a l c e r e k, dz. cyt., s. 453–464.

²⁵ Por. D. Z i m o ń: *Wprowadzenie do programu duszpasterskiego w roku 2002/2003*. W: KDOKEP: *Naśladować Chrystusa. Program duszpasterski na rok 2002/2003*. Red. P. K u r z e l a, A. L i s k o w a c k a. Katowice 2003 s. 6–7. [w publikacji błędnie podano datę roku kościelnego, tj. 2002/2003 zamiast 2003/2004].

²⁶ Por. M. D r o ń: *Współczesne wyzwania duszpasterskie*. W: tamże, s. 12–28.

²⁷ Por. E. K u s z: *Młodzi stróżami poranka? Sylwetka współczesnego młodego człowieka*. W: tamże, s. 105–109.

²⁸ Por. I. C e l a r y: *Liturgia domowego Kościoła*. W: tamże, s. 287–300.

Rok duszpasterski 2004/2005 przebiegał pod hasłem *Głosić Ewangelię nadziei* i skoncentrowany był wokół Roku Eucharystii²⁹. Wiele miejsca poświęcono w nim działaniom mającym na celu formowanie dojrzałej wiary oraz przygotowanie do XX Światowego Dnia Młodzieży. Problematyka związana z duszpasterstwem, dzieci zawarta została w artykułach omawiających katechizację³⁰ i przekaz wartości religijnych w szkole³¹. Ksiądz Cogiel wskazując na potrzebę współpracy rodziny z katechezą instytucjonalną, podkreślił istotną kwestię uświadomienia rodzicom, iż katecheza i oddziaływanie duszpasterskie w parafii uzupełniają formację dokonującą się rodzinnym domu. Działalność wychowawcza i katechetyczna stanowią pole, na którym każda rodzina włączona w życie parafii może zrealizować się w sposób pełny. Autor szczegółowo omówił zagadnienie katechezy inicjacyjnej dzieci przedszkolnych oraz w młodszym wieku szkolnym, wskazując na wielopłaszczyznowość, długofalowość i ciągłość wychowania eucharystycznego³². Również szkoła może być miejscem, gdzie dokonuje się integralny proces wychowawczy. Uwzględniając ówczesne realia, Zbigniew Zieliński wysunął postulat określenia miejsca i roli wartości religijnych w procesie edukacji oraz odpowiadającej im antropologii. Są one niezbędne do realizacji dzieła wychowania. Personalistyczny model szkoły zakłada wychowanie, które przyjmuje prawdę transcendentną, nie podważa wartości religijnych mających ogromne znaczenie w rozwoju człowieka. W polskiej praktyce edukacyjnej, zdaniem Zielińskiego spotykamy rozwiązania propagujące koncepcję szkoły światopoglądowo neutralnej, dlatego istnieje konieczność, by orędzie Chrystusa dotarło do współczesnej kultury³³.

Posługa pastoralna Kościoła w Polsce na lata 2005–2010 zakładała kontynuację tematu nadziei. W ramowym programie pt. *Kościół niosący Ewangelię nadziei* zwrócono uwagę na nowe zjawiska, które powinny być szczególnie uwzględnione w posłudze pasterskiej oraz zaprezentowano tematykę na poszczególne lata³⁴. Tematem przewodnim programu duszpasterskiego na rok 2005/2006 było przywracanie nadziei ubogim. Ukazana sytuacja społeczna kraju, stanowiła wstęp do głębszego zrozumienia celów programu, które miały m.in. prowadzić do odkrywania na nowo źródeł nadziei chrześcijańskiej, pogłębiania tej cnoty

²⁹ Por. B. Zi m o ń: *Wprowadzenie do programu duszpasterskiego na rok 2004/2005*. W: KDOKEP: *Głosić Ewangelię nadziei. Program duszpasterski na rok 2004/2005*. Red. P. Kurze-la, A. Li s k o w a c k a. Katowice 2004 s. 7–10.

³⁰ Por. M. C o g i e l: *Katechizować w klimacie nadziei*. W: tamże, s. 152–162.

³¹ Por. Z. Z i e l i ń s k i: *Szkolny przekaz wartości religijnych formą ewangelizacji życia społecznego*. W: tamże, s. 162–176.

³² Por. M. C o g i e l, dz. cyt., s. 154–156, 159–162.

³³ Por. Z. Z i e l ń s k i, dz. cyt., s. 163–177.

³⁴ Por. *Ramowy program duszpasterski Kościoła w Polsce na lata 2005/2006 – 2009/2010*. W: KDOKEP: *Kościół niosący Ewangelię nadziei. Program duszpasterski Kościoła w Polsce na lata 2006–2010. Rok 2005/2006. Przywracajmy nadzieję ubogim*. Red. P. Kurze-la, A. Li s k o w a c k a. Katowice 2005 s. 9–12.

teologalnej, wzbudzania odpowiedzialności we wspólnocie Kościoła za potrzebujących. Po raz pierwszy wskazano ścieżki realizacji programu duszpasterskiego w trzech wymiarach urzeczywistniania się Kościoła. W posłudze Słowa zwrócono uwagę na problematykę ubóstwa, wymieniając jednocześnie konkretne bloki katechetyczne, które powinny być realizowane podczas katechezy szkolnej³⁵.

W *programie* roku duszpasterskiego przebiegającego pod hasłem *Przypatrzmy się powołaniu naszemu*, kolejny raz poruszono problematykę wychowania. Odnajdziemy ją zarówno w słowach Benedykta XVI, jak i w programie szczegółowym oraz artykułach zamieszczonych w Aneksie. Papież podkreślił konieczność współpracy wspólnoty Kościoła z rodziną i innymi środowiskami świeckimi w dziele wychowania, przypomniał, że katechezy w szkole nie można sprowadzać do wymiaru religioznawstwa, ale musi ona zachować ewangeliczny wymiar przekazu wiary³⁶. Na trudności związane z ukształtowaniem tożsamości i zrealizowaniem powołania wynikające często z czynników zewnętrznych zwrócono uwagę w programie szczegółowym na rok 2006/2007. Połowa przedstawionych celów duszpasterskich mogła być realizowana w pracy z dziećmi w parafii oraz w rodzinie. Błędem byłoby np. ukazywać różnorodność powołań chrześcijańskich, pomagać w dorastaniu do świętości, czy wzbudzać współodpowiedzialność za powołania kapłańskie³⁷ jedynie podczas szkolnych lekcji religii, czy homilii w kościele. Proces wychowania religijnego dokonuje się przede wszystkim w rodzinie, dlatego katecheza dorosłych umacniająca w wierze wraz pracą w ramach duszpasterstwa rodzin, powinna być ściśle powiązana z duszpasterstwem dzieci. W ścieżkach realizacji programów, przedstawiono treści powiązane z rokiem kościelnym dla poszczególnych grup wiekowych, które mogły być realizowane w ramach posługi Słowa, a były zawarte w *Podstawie programowej katechezy Kościoła katolickiego w Polsce* oraz w *Programie nauczania religii*³⁸. Materiały te stanowiły niezbędne kompendium wiedzy nie tylko dla nauczycieli religii, ale powinny być inspiracją dla duszpasterzy w ich posłudze wobec najmłodszych. Od tego roku w każdym *programie* zamieszczano obszerne opracowanie umożliwiające koordynację działań pastoralnych na wielu płaszczyznach, także w środowisku szkolnym³⁹. Autorzy programu w ramach posługi pasterskiej

³⁵ Por. *Kościół niosący Ewangelię nadziei. Program duszpasterski Kościoła w Polsce na lata 2006–2010. Rok 2006/2007. Przywracajmy nadzieję ubogim*. W: tamże, s. 15–21.

³⁶ Por. *Przemówienie Benedykta XVI do pierwszej grupy biskupów polskich 26 listopada 2005 roku*. W: tamże, s. 14–15.

³⁷ Por. *Szczegółowy program duszpasterski Kościoła w Polsce na rok 2006/2007*. W: tamże, s. 77–80.

³⁸ Por. tamże, s. 80–85.

³⁹ Por. K. Kantowski, Sz. Stulkowski: *Otoczmy troską życie*. W: KDKEP: *Otoczmy troską życie. Kościół niosący Ewangelię nadziei. Program duszpasterski Kościoła w Polsce na lata 2006–2010. Rok 2008/2009*. Red. Sz. Stulkowski. Poznań 2008 s. 26–35. Por. Tenże: *Bądźmy świadkami Miłości*. W: KDKEP: *Bądźmy świadkami Miłości. Kościół niosący Ewangelię na-*

proponowali zwrócić szczególną uwagę na zaangażowanie dzieci w działalność apostołską, wskazywali na konieczność kształtowania w nich postawy odpowiedzialności za rozwój Kościoła lokalnego, zachęcali do regularnej formacji służby liturgicznej oraz organizowania spotkań o charakterze religijno-kulturowym⁴⁰. Pogłębienie szczegółowego programu duszpasterskiego stanowiły artykuły zamieszczone w Aneksie. Zagadnienia dotyczące dzieci oscylowały wokół problematyki wychowawczej, w której przedstawiono współczesne zagrożenia wychowania chrześcijańskiego, jego cele i stosowane metody, związek z kulturą i zadania Kościoła⁴¹. Wpływ wychowania i współczesnej kultury na odkrywanie powołania wraz z prezentacją tej problematyki w programach katechetycznych realizowanych od wczesnego wieku szkolnego stanowiły ważne ogniwo wprowadzania w życie programu duszpasterskiego. Stworzenie najbardziej optymalnych warunków dla dzieci i młodzieży, pozwalających prawidłowo rozeznaczyć swoje miejsce w Kościele, jest zadaniem spoczywającym zarówno na rodzinie, wspólnocie parafialnej, jak i szkole. Rodzina potrzebuje jednak wsparcia parafii, zarówno duchowego, intelektualnego, a niekiedy materialnego⁴². Kwestie związane z tworzeniem sprzyjających warunków niezbędnych dla małżeństwa i rodziny wraz z konkretnymi wskazaniem pastoralnymi dotyczącymi życia sakramentalnego jej członków⁴³ razem z ukazaniem zadań katechezy rodzinnej i parafialnej w zakresie odkrywania powołania do małżeństwa⁴⁴, stanowią dopełnienie w zakresie interesującego nas tematu.

Problematyka roku liturgicznego 2007/2008, zawarta została w haśle *Bądźmy uczniami Chrystusa*, a celem pracy duszpasterskiej było uświadomienie potrzeby bycia uczniem Jezusa, doświadczenie radości, płynącej z osobowej relacji z Bogiem⁴⁵. Przedstawiono 17 celów duszpasterskich, wśród których prawie wszystkie powinny być sprawowane w posłudze wśród najmłodszych. W ścieżkach realizacji programu w posłudze Słowa wskazano te cele i zadania wynikające z założeń programowych dokumentów katechetycznych dla wszystkich grup wiekowych, które nawiązywały do tematyki roku liturgicznego⁴⁶. Wśród 18

dzieci. Program duszpasterski Kościoła katolickiego w Polsce na lata 2006–2010. Rok 2009/2010. Red. Sz. Stulkowski. Poznań 2009 s. 26–34.

⁴⁰ Por. tamże, s. 88–89.

⁴¹ Por. M. Dziewiecki: *Stawianie się człowiekiem. Psychopedagogika świętości*. W: tamże, s. 158–187.

⁴² Por. S. Dziekoński: *Znaczenie wychowania i kultury w realizacji powołania*. W: tamże, s. 188–207.

⁴³ Por. K. Lubowicki: „Rodzina droga Kościoła”. *Implikacje pastoralne*. W: tamże, s. 208–225.

⁴⁴ Por. K. Kantowski: *Rola katechezy w powołania do małżeństwa*. W: tamże, s. 226–251.

⁴⁵ Por. S. Gądecki: *Wprowadzenie*. W: KDKEP: *Kościół niosący Ewangelię nadziei. Program duszpasterski Kościoła w Polsce na lata 2006–2010. Rok 2007/2008...*, dz. cyt., s. 9–11.

⁴⁶ Por. K. Kantowski, W. Przygoda, Sz. Stulkowski: *Szczegółowy program duszpasterski na rok 2007/2008. Bądźmy uczniami Chrystusa*. W: tamże, s. 16–24.

wskazówek pomagających w realizacji programu duszpasterskiego w ramach posługi usłużenia i pasterskiej, jednie te skierowane do konkretnej grupy wierznych, np. młodzieży, prezbiterów nie odnoszą się wprost do najmłodszych⁴⁷. W Aneksie przedstawiono rolę przepowiadania Słowa w czynieniu uczniów Chrystusa w Kościele, które aktualizuje obecność Jezusa w eklezjalnej wspólnoty, dzięki czemu ludzie mają możliwość nawiązania z Nim osobowej relacji. Przedstawiono wyniki badań, które dowiodły m.in. że tylko 16% prawd wiary, zasad moralnych i duchowości przekazuje dzieciom Kościół instytucjonalny, a 57% rodzina. Wyraźnie wskazały one w jakim kierunku powinna zmierzać praca duszpasterska z dziećmi⁴⁸. Naszkiecowano także aktualną sytuację ruchów i stowarzyszeń katolickich oraz przemiany, jakie w nich zachodziły na przestrzeni ostatnich lat. Prezentacja stanowiła nie tylko źródło informacji o tym wymiarze działalności Kościoła, ale była zarazem wyzwaniem, by w ramach realizacji programów duszpasterskich, pomagać ich członkom w odkrywaniu i podejmowaniu nowych wyzwań. Pogłębione rozumienie misji i roli świeckich w Kościele, troska o rozwój życia sakramentalnego oraz permanentna formacja wewnętrzna, to tylko niektóre wyzwania przed którymi stają duszpasterze, a które należało realizować również w pastoralnej posłudze wśród dzieci⁴⁹. W *programie* została przedstawiona historia Krajowego Duszpasterstwa Nauczycieli i Wychowawców. Wskazano na potrzebę duszpasterskiej troski o ich stałą formację, od której również uzależnione jest wychowanie najmłodszych⁵⁰. Przedstawiono także problemy z jakimi zmagają się Polacy przebywający na emigracji oraz wskazano w jaki sposób kapłani w kraju, mogą pomóc osobom decydującym się na emigrację. Zagadnienia były i pozostaną nadal istotne, gdyż często emigrują z rodzicami dzieci⁵¹.

Prezentując motto programu duszpasterskiego *Otoczmy troską życie* na rok 2008/2009 bp Stanisław Gądecki nie tylko omówił tematykę roku kościelnego, ale także przedstawił sposoby ich dostosowania do poszczególnych wspólnot eklezjalnych⁵². W prezentacji programu szczegółowego, autorzy wskazali na logiczną kontynuację tematyki poprzednich lat, nawiązali ówczesnych uwarunkowań duszpasterskich oraz wymienili 30 celów, które można było zrealizować w ramach posługi pastoralnej, również wśród najmłodszych. Po raz pierwszy podano informację o zamieszczeniu w „Katechecie” propozycji rekolekcji szkol-

⁴⁷ Por. tamże, s. 25–27.

⁴⁸ W. P r z y g o d a: *Rola przepowiadania Słowa Bożego w kształtowaniu uczniów Chrystusa*. W: tamże, s. 179–190.

⁴⁹ Por. A. S c h u l z: *Ruchy i stowarzyszenia katolickie środowiskiem formacji i działalności apostołskiej*. W: tamże, s. 211–226.

⁵⁰ Por. E. J a n k i e w i c z: *Potrzeba duszpasterskiej troski o nauczycieli*. W: tamże, s. 227–240.

⁵¹ Por. *Kościół katolicki w Polsce a przyszli emigranci*. W: tamże, s. 257–261.

⁵² Por. S. Gądecki: *Słowo wstępne*. W: KDKEP: *Otoczmy troską życie...*, dz. cyt., s. 13–16.

nych skorelowanych z tematyką roku liturgicznego. Wśród 20 przedstawionych celów, które mogły być zrealizowane w ramach posługi Słowa, kilka w sposób szczególny odnosiło się do dzieci, np. odkrywanie Mszy św., jako źródła i szkoły życia, wielbienie Stwórcy muzyką i pieśnią, propozycje celebrowania pierwszych urodzin dziecka, rocznicy chrztu św., proponowanie rachunku sumienia pod kątem troski o życie. Z kolei uczenie szacunku do chleba, wspieranie rodzin wielodzietnych, organizowanie spotkań dla osób chorych i niepełnosprawnych, to tylko niektóre z wymienionych 18 celów w ramach posługi pasterskiej, które powinny być uwzględnione w oddziaływaniu duszpasterskim wobec dzieci⁵³. Po raz pierwszy zamiast Aneksu został na stałe wprowadzony rozdział *Materiału pomocnicze*, w którym autorzy przypominali o wartości każdego życia ludzkiego, nawet tego najmniejszego. Znajdziemy tam wskazania dotyczące dbałości o życie duchowe na poszczególnych etapach rozwoju człowieka⁵⁴, troski o życie w małżeństwie i rodzinie⁵⁵. Została także przypomniana nauka Jana Pawła II o pięknie ludzkiego ciała⁵⁶. Po raz pierwszy na łamach *programów* poruszono tematykę związaną z adopcją dzieci⁵⁷.

Ostatni rok wieloletniego programu duszpasterskiego pt. *Kościół niosący Ewangelię nadziei*, poświęcony został świadectwu. Główne cele tj. otwarcie się na Miłość, po to być dojsć do „jedności” życia, rozbudzenie dynamizmu ewangelizacyjnego i budzenie solidarności społecznej, zostały wskazane przez bp. Stanisława Gądeckiego⁵⁸. Cele duszpasterskie zaprezentowano w trzech grupach tematycznych: „otworzyć się na Miłość”, „rozbudzić dynamizm ewangelizacyjny”, „budować solidarność społeczną”. W propozycjach związanych z liturgią, wszystkie treści, poza wskazaniami dla kapłanów, powinny być wprowadzone w pracy z najmłodszymi⁵⁹. *Budzenie obywatelskiego potencjału parafii - jak go wykorzystywać, co można zrobić wspólnie*⁶⁰, jako cel realizowany w ramach posługi miłości zasługuje na szczególną uwagę, ze względu na możliwość włączenia dzieci, na miarę ich możliwości do zbiorowego dzieła budowania wspólnoty parafialnej. Biorąc pod uwagę tematykę roku kościelnego oraz nauczanie soborowe przypominające, że [...] *dzieci też mają własną działalność apostolską. Są bowiem na miarę swych sił prawdziwie świadkami Chrystusa wśród rówieśników*

⁵³ Por. K. Kantowski, Sz. Stulkowski: *Otoczmy troską życie*. W: tamże, s. 19–41.

⁵⁴ Por. J. Gogol: *Stać troska o rozwój życia duchowego*. W: tamże, s. 145–165.

⁵⁵ Por. A. Rębać: *Otoczmy troską życie w małżeństwie i rodzinie*. W: tamże, s. 190–204.

⁵⁶ Por. M. Waluś: *Ciało dobry pomysł Boga. Śladami Jana Pawła II*. W: tamże, s. 166–177.

⁵⁷ Por. Tenże: *W trosce o człowieka małego. Adopcja jako droga powołania*. W: tamże, s. 205–214.

⁵⁸ Por. S. Gądecki: *Słowo wstępne*. W: KDKEP: *Bądźmy świadkami Miłości. Kościół niosący Ewangelię nadziei...*, dz. cyt., s. 7–13.

⁵⁹ Por. K. Kantowski, Sz. Stulkowski: *Bądźmy świadkami Miłości*. W: tamże, s. 17–39.

⁶⁰ Tenże: tamże, s. 40.

(DA 10), wszystkie artykuły zamieszczone w *programach*, poza tymi, które dotyczą wybranych stanów, mogły być wykorzystane w pracy z najmłodszymi, po odpowiednim dostosowaniu ich treści do wieku dzieci.

Analiza zgromadzonego materiału wskazuje na rozwój koncepcji programów duszpasterskich, w których została dostrzeżona tematyka związana z pastoralną posługą wśród dzieci. Ilość i jakość prezentowanego zagadnienia jest różnorodna. Tym co wyróżnia większość tekstów zamieszczonych w *programach*, pozostaje ponadczasowość. W tematyce związanej z duszpasterstwem dzieci można wyróżnić konkretne wskazania dotyczące tej grupy wiekowej, np. informacje zamieszczone w posłudze Słowa prezentowane od 2007 roku. Istnieje duża liczba artykułów związanych w wychowaniem, oraz wiele tekstów pośrednio nawiązujących do posługi pastoralnej wśród dzieci. Te ostatnie są niezmiernie ważne dla skuteczności oddziaływania duszpasterskiego najmłodszych. Większość zagadnień w zakresie interesującego nas tematu dotyczy spraw wychowawczych i działalności w ramach posługi Słowa, choć znajdziemy też treści powiązane z liturgią. W analizowanym 10-leciu w tematyce związanej z posługą miłości przedstawiono cele do realizacji, zabrakło jednak bardziej szczegółowego zaakcentowania potrzeby kształtowania dziecięcych postaw służby, zarówno wśród rówieśników, jak i osób starszych, a zwłaszcza we wspólnocie parafialnej. Nie można bowiem sprowadzać duszpasterstwa dzieci jedynie do działalności katechetycznej.

Programy duszpasterskie, zwłaszcza te z drugiej połowy dziesięciolecia zawierają wiele konkretnych wskazań, które mogły i nadal mogą służyć pomocą w działalności pastoralnej w tej grupie wiekowej tym wszystkim, którzy chcą podejmować trud świadomej posługi duszpasterskiej⁶¹.

Przedstawione zagadnienie nie wyczerpuje całego tematu, warto podjąć dalsze badania, które pokażą, jak ogólnopolskie programy duszpasterskie były dostosowane do potrzeb diecezji, parafii, jak omawiana w tym artykule problematyka była prezentowana w kolejnych programach ogólnopolskich. Warto też poszukać powiązań między duszpasterstwem dzieci, młodzieży i rodzin.

⁶¹ Por. S. G a d e c k i: *Słowo wstępne*. W: KDKEP: *Otoczmy troską życie ...*, dz. cyt., s. 13–16.